TRENDS IN THE CHOICE OF GREETINGS TO EXPRESS POLITENESS

Stefka Aleksandrova
"Konstantin Preslavsky" University of Shumen, Bulgaria, email: st.aleksandrova@shu.bg

Abstract: Greetings for the beginning and end of any speech communication are of particular importance for the positive tonality of the communicative message between interlocutors, serve to express politeness through the application of conventional etiquette formulas recommended by speech etiquette, and perform the function of affirming the social significance of the speaker. The greetings contain both traditional Bulgarian greetings and new forms corresponding to the contemporary world view of the Bulgarians. The aim of this paper is to determine the preference in the choice of greeting formulas for expressing politeness depending on the sociolinguistic factor of age as well as on the presence or absence of familiarity between the partners in the speech interaction. The study used part of a survey conducted with a web-based electronic form in Google Form, subjected to statistical processing using the data analysis tools of spreadsheet application software. Two of the questions related only to greetings to begin speech communication are included. The obtained data show that the age of the interlocutors has a significant influence on greeting for the beginning of speech communication. With familiar interlocutors of approximately similar age, the most preferred greeting is *Hello*, regardless of the age of the addressee. Familiar participants in speech interaction, to an older addressee, most often use the neutral greeting *Good Morning/Good Day/Good Evening*. A slight restraint from the choice of this greeting is noted among addressees aged 18 to 25 and 46 to 60. The determining factor of familiarity in the choice of greeting is also confirmed.
Keywords: greeting, etiquette formulas, politeness, verbal communication

ТЕНДЕНЦИИ В ИЗБОРА НА ПОЗДРАВИ ЗА ИЗРАЗЯВАНЕ НА УЧТИВОСТ

Стефка Александрова
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски", България, st.aleksandrova@shu.bg

Абстракт: Поздравите за начало и край на всяко едно речево общуване са от особено значение за положителната тоналност на комуникативното съобщение между събеседниците, служат за изразяване на учтивост чрез прилагането на конвенционалните етикетни формули, препоръчвани от речевия етикет, изпълняват функцията на утвърждаване на социалното значение на речекомуниканта. В поздравите са заложени както изконни български благопожелания, така и нови форми, отговарящи на съвременния мироглед на българина. Целта на изложението е да се установи предпочитанието при избора на поздравителни формули за изразяване на учтивост в зависимост от социолингвистичния фактор възраст, както и от наличието или липсата на познатост между партньорите в речевата интеракция. В изследването е използвана част от проведено анкетно проучване чрез уеб-базиран електронен формуляр в Google Form, подложен на статистическа обработка посредством инструментите за анализ на данни на приложен софтуер за работа с електронни таблици. Включени са два от въпросите, свързани само с поздравите за начало на речевата комуникация. Получените данни показват, че възрастта на събеседниците оказва съществено влияние при отправяне на поздрав за начало на речевото общуване. При познати събеседници на приблизително сходна възраст най-предпочитаният поздрав е *Здравей* и то независимо от възрастта на адресанта. Познатите участници в речевата интеракция, към по-възрастен адресат използват най-често неутралния поздрав *Добро утро/Добър ден/Добър вечер*. Лек отстъп от избора на този поздрав се забелязва сред адресантите на възраст от 18 до 25 години и от 46 до 60 години. Потвърждава се и определящото значение на фактора познатост за избора при отправяне на поздрав.
Ключови думи: поздрав, етикетни формули, учтивост, речево общуване

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Поздравът е речев акт, който има важно значение за създаване на подходяща тоналност на протичане на речевото общуване, предвид рамкиращата роля, която изпълнява – поставя нейното начало и нейния край. Тази рамка обикновено включва задължителни елементи – етикетни формули, препоръчвани от речевия етикет, чрез които адресантите да могат да заявят своето присъствие пред адресата, да привлекат вниманието му, същевременно да покажат уважителното си отношение, за да преминат към същинската част на комуникацията си с него. Именно чрез поздрава се изпълнява контактоустановяващата функция на

речевия етикет, той е ритуалът, служещ за изпълнение на „културния сценарий“ (по Вежбицка 1994) на едно речево взаимодействие.

Поздравите са стандартни речеви формули, ритуални клишета, които предоставят на събеседниците възможността да влязат в речево взаимодействие с другите, да предпазят взаимно своите образи, минимизирайки евентуалните рискове, които носи комуникацията (Павлова 2014, 13). Споделяме мнението, че в окачествяванията на поздравите като стереотипни формули и клишета, не трябва да се търси негативно отношение. Напротив, стереотипните изрази означават бързо и с минимални усилия да се постигне търсеният комуникативен успех, предвид, че съществуват в съзнанието ни като готови шаблонни фрази, които се актуализират само в конкретна комуникативна ситуация, явяваща се „като външен „дразнител“ (стимул) и възможност за реализирането им“ (Демирова 2018, 28) и това, че са в готова форма, само спомага без дълго премисляне за най-подходящия израз да бъдат „сътворени“ в точния момент.

От гледна точка на учтивостта, отправящият поздрав показва, че съобразявайки се с присъствието на речепартньора, е готов да поеме някакъв ангажимент за участие в речевото общуване и така поздравът се явява „валоризиращ образа на събеседника акт“ (Кербра-Орекиони, 2005, 111, цит по Павлова, 2014, 14), с което, съгласно модела на П. Браун и Ст. Левинсън (1987), е израз на положителната учтивост, свързва се със стратегията за сближаване и служи като акт, който ласкае негативния образ на събеседника, приема функцията на „един вербален подарък“ (Павлова 2014, 14). От друга страна, поздравяващият придава положителен заряд и на собствения си образ, което дава основание на Н. Павлова да определи поздрава като „релационема – с двояко значение, която валоризира образа на другия, но валоризира и собствения” (пак там, 11). Така се изпълняват едновременно две функции – създаване на добро впечатление за отправящия поздрав и утвърждаване на социалното значение на другия. Като „контактоустановяващ метакомуникатив”, с който се „минимизира заплахата, която се съдържа в започването на речевото общуване или при прекъсването му” (пак там, 11 – 14), поздравът се осъществява чрез метаоператори (Стефанова 2012, 213), каквито са например перформативните глаголи, поздравителните вежливи въпроси и отговори, лексикалните изрази.

Българските изследователи, чийто научен интерес е насочен към поздравите, представят различни концепции относно тяхното класифициране, но голяма част от тях, разглеждайки българските поздрави в социолингвистичен и прагматичен аспект, се обединяват в идеята за тяхната двудялба в две основни категории: за начало и за приключване на речевия контакт. От своя страна, някои автори обособяват по различни критерии двете основни групи поздрави на допълнителни подгрупи, като началните поздрави са по-често обект на класифициране в сравнение с поздравите за приключване на речевото общуване. Причините за това се дължат на по-голямото многообразие на финалните поздравителни формули, в зависимост от преплитането си с други речеви актове: пожелания, честитки, благодарности, комплименти,

Според М. Маркова моментът на началото на речеобщуването е особено чувствителен поради преминаването от състояние на изолираност към комуникация. Наред с приключването на речеобщуването се изгражда подготовката за „евентуално бъдещо взаимодействие и продължаване на интеракционната история“ (Маркова, 2019).

Приемаме гореизложеното мнение на изследователите за двудялбата на поздравите, която е показателна за съществото им значение за което и да е речево общуване – с поздрав започва всяко иницииране на речев контакт и с поздрав се слага всеки негов край. Без поздрав общуването е обречено и неговият провал е неминуем – нарушава се принципът на учтивост и в частност речевият етикет, застрашава се образът на събеседниците, променя се подходящата тоналност за нормалното му протичане и приключване.

2. ОПИСАНИЕ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

За да се установят съвременните тенденции в избора на езикови средства за изразяване на учтивост при осъществяване на речевия акт поздрав в определени комуникативни ситуации от социолингвистична гледна точка, ще представим малка част от проведено онлайн анкетно проучване (Александрова, 2022) сред 245 анкетирани на възраст от 18 до 66 години, обособени в пет възрастови групи (с цел да се открояят възрастовите предпочитания) в следното процентно съотношение: 18 г. – 25 г. (24,9%), 26 г. – 35 г. (29%), 36 г. – 45 г. (34,3%), 46 г. – 60 г. (9%) и над 60 г. (2,9%).

Необходимо е да се уточни, че броят (процентът) на отговорите надхвърля броя на анкетираните, тъй като им бе предоставена възможността да дадат по повече от един отговор. Също така бе дадена опция чрез полето *Друго/Други* (с място за попълване) респондентите да имат възможност да посочат своите предпочитания в случай, че липсват в предварително описания набор от отговори.

3. РЕЗУЛТАТИ

Отговорите на въпроса *Кой от следните изрази за поздрав ще използвате при среща с познат, ако е Ваш връстник?* са представени в *Диаграма 1*:

Диаграма 1.

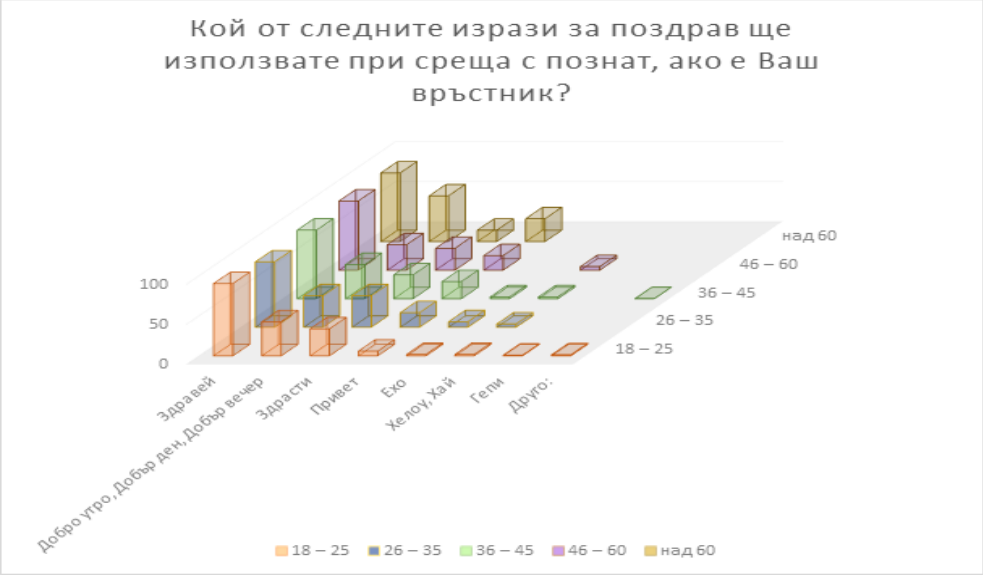

От диаграмата става видно, че най-употребимият поздрав при отсъствие на фактора възраст (събеседниците са на сходна възраст) и при наличие на познанство е ***Здравей*** - с общ процентен дял 85,9%. Това говори, че той масово се възприема като универсален поздрав при формално и непринудено общуване. На втора позиция, с общ процентен дял 42,7%, се нарежда стилистично неутралният поздрав ***Добро утро/добър ден/добър вечер***. Разликата в предпочитанията на различните възрастови групи е несъществена. Това, че процентният дял на този иначе универсален поздрав е двойно по-нисък от *здравей*, може да се обясни с факта, че събеседниците не са го предпочели именно поради своята неутралност и липсата в него на допълнителна възможност да се подчертае освен учтивото, и евентуално наличното приятелско отношение, каквото речевата ситуация позволява. Следва ***Здрасти*** – посочен общо от 28,9% от респондентите. С най-висок процент присъства в отговорите на групите на 26 – 36 г. (39,4%) и на 18 – 25 г. (33,7%), третата и четвъртата възрастова група го посочват с почти приблизителен процент, а най-малко е избран от последната възрастова група (14,3%). Това показва, че зрялото поколение не го приема за учтиво начало на една речева интеракция, дори и в най-непринудена речева обстановка, каквато е тази между познати връстници, докато в съзнанието на младите комуниканти *здрасти* е подходящ като етикетен израз за изразяване на учтивост между познати събеседници на сходна възраст.. На четвърта позиция, със значително ниска честотност (18,5%), е ***Привет*** – с превес сред най-възрастната група (28,6%), а най-малко – с 5,9% от най-младата група, от което може да се заключи, че не е от предпочитаните поздрави в речта на младите хора при неформална обстановка.

Значително нисък процент са получили следните поздрави: ***Ехо*** (общо 3,7% и то само от първите три по възраст групи), ***Хелоу, Хай*** (3,2%), ***Гепи*** (0,4%). В полето *Друго* са посочени от трима млади респонденти поздравите ***Как е***? ***Ко стаа***? – варианти на имплицитната подкана *Как си?* Един единствен участник е предпочел израза ***О, кой е на хоризонта****?*, в който се долавя едновременно и чувство на радост от срещата, и имплицитно изразен укор към адресата. С единични употреби (с по 0,4%) са посочени поздравите-обръщения: ***Пич***, ***Мен***, ***Оо, брат***, ***О, братле***, ***Опа***.

За да се проследи степента на влияние на възрастовия фактор при избора на речева формула за поздрав при наличие на фактора познатост, на респондентите бе зададен аналогичен въпрос, но при съществуваща асиметрия във възрастта. Отговорите на въпроса ***Кой от следните изрази за поздрав ще използвате при среща с познат, ако е по-възрастен от Вас***? са поместени в *Диаграма 2*.

Диаграма 2.

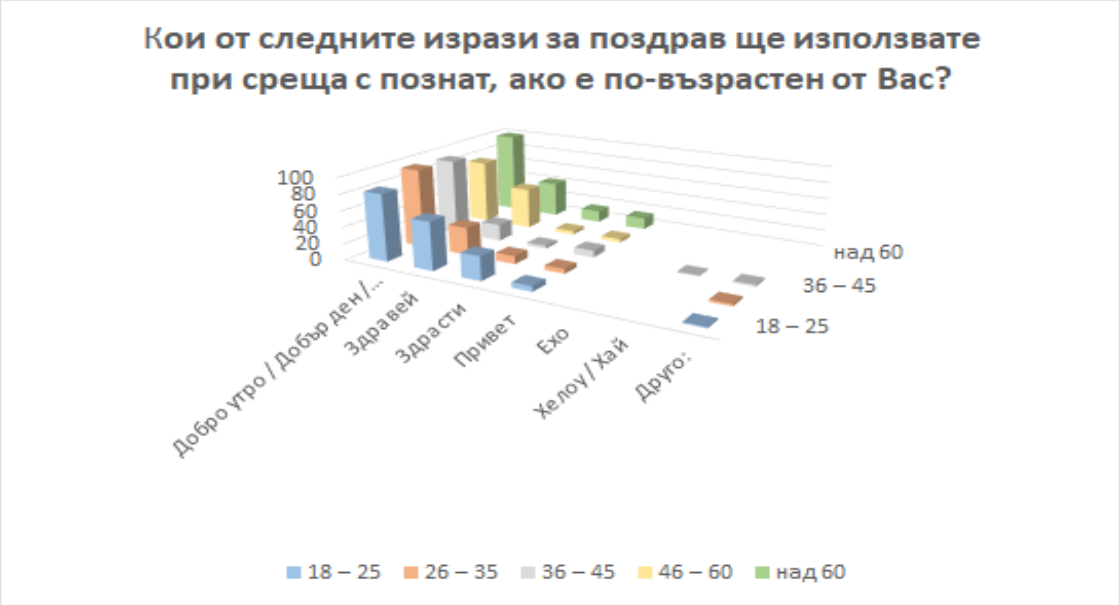

Отчетливо се откроява предпочитанието към универсалния поздрав ***Добро утро/добър ден/добър вечер*** (с общ процентен дял 89,6%). Варирането в процентно отношение на отговорите на представителите на всяка от възрастовите групи е минимално.. На втора позиция, но със значителна разлика, е поздравът ***Здравей*** с общ процентен дял 41,2%. Най-младата група (18 – 25 г.) и групата на 46 – 60 г. са го посочили с най-висок процент: съответно с 59% и 50%, а с най-нисък процент на предпочитание (20,2%) е от групата на възраст между 36 – 45 г. От това може да се заключи, че възрастта на събеседника играе важна роля за избора на поздрав, макар и не толкова съществена за третата по възраст група. Наличието на познатост за тях се оказва достатъчно за неангажиращо стартиране на речево взаимодействие с по-възрастен познат адресат. Следва ***Здрасти***, с общ процентен дял 12,3%, като с по-осезаема употреба е фиксиран единствено в отговорите на най-младата възрастова група (29,5%). В предпочитанието на останалите респонденти, независимо от възрастовата група, към която принадлежат, този поздрав е посочен под 10 % (само при последната група е 14,3%). Това е показателно, че при наличие на възрастова дистанция между общуващите, *здрасти* се възприема за твърде фамилиарен поздрав.

В избора на ***Привет*** се отчита твърде нисък процентен дял (7,8%) – още по-нисък, отколкото е при предходната речева ситуация. Потвърждава се мнението, че *привет* губи своята популярност и едно от обясненията на някои изследователи за това е, че не се възприема като изконен български поздрав, макар и „удобен, поради факта, че не е маркиран по отношение на ти/Вие общуването“ (Джонова и кол., 2014: 25).

Един от участниците (от групата на 36 – 45 г.) е посочил ***Хелоу***. *Ехо* и *Хай* нямат регистрирани употреби. Единичен брой анкетирани са посочили и: *Много ми е приятно, Здравейте*, поздрава-обръщение *Мило* и поздрава-пожелание *Лек/лека ден/вечер.*

За да се потвърди или отхвърли влиянието на фактора познатост при избора на поздравителни формули, към респондентите бяха зададени въпроси за избор на начален поздрав без наличието на критерия разлика във възрастта, а само с оглед наличие или липса на познанство. Не бе отчетен и възрастовия диапазон на анкетираните. Процентното отношение на отговорите на въпроса ***Кой от следните изрази за поздрав ще използвате при среща с познат?*** е видно от *Диаграма 3*:

Диаграма 3.

При така зададения въпрос респондентите са запознати само с факта, че събеседниците им са познати, но липсва информация за тяхната възраст. В този случай те са предпочели с 97,1% напълно неутралния поздрав *Добро утро /Добър ден/Добър вечер*, следван от *Здравей* (с общ процентен дял 80,4%). 32,7% от участниците не са се поколебали да се обърнат към събеседника си, независимо дали е по-млад, на същата възраст или по-възрастен със *Здрасти.* Като отговор се появява *Здравейте* (23,3%), именно защото възрастта на адресата не е указана. С него се подчертава уважителното отношение към речевия партньор чрез изразената множествена форма и едновременно с това и едно по-близко отношение като към познат. Така би се елиминирал евентуалния комуникативен срив още при старта на общуването с по-възрастен събеседник. Отново с ниска честота (19,2%) е поздравът *Привет*. С много нисък процент са поздравите *Драго ми е да те видя, Оо, как е*?, поздравите-обръщения *О, брат…, Пич*.

Дали е от значение наличието на познанство между събеседниците при избора на поздрав може да се разбере от диаграма № 4, в която са поместени посочените от респондентите начални поздрави, отправени към непознат.

Диаграма 4.

С най-висок процент (72,7%) е поздравът *Добро утро/добър ден/добър вечер*, следван от *Здравейте* (54,7%). Това отново потвърждава тезата, че независимо от някои отклонения, наличието на фактора познатост играе съществена роля при избора на поздрав.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Поздравът, като устойчив стереотипен комплекс от етикетни формули, винаги изпълнява своята роля за постигане на ефективен комуникативен успех, особено когато това е съобразено със социолингвистични и прагматични фактори. От представеното изследване можем да направим изводите, че възрастта на събеседника и тяхното познанство/непознанство имат съществено значение при избора на поздравителните формули, с които се стартира речевото общуване. При липса на разлика във възрастта и наличие на

познанство между участниците в речевото общуване на първо място е посочен поздравът *Здравей*. Във втората речева ситуация, в която отново има наличие на познатост, но вече с разлика във възрастта между речевите партньори, е предпочетен *Добро утро/Добър ден/Добър вечер*. Когато се изисква избор на поздрав само предвид наличието или отсъствието на фактора познатост, без съществуваща разлика във възрастта, отново се залага на универсалния поздрав *Добър ден* и неговите вариации. Същевременно може да се открояят някои отлики между различните по възраст анкетирани участници: най-младите прибягват по-често до фамилиарно иницииране на речевия контакт, като избират поздрава *здрасти,* дори и към по-възрастен събеседник, а *привет* е предпочитан предимно от по-възрастните респонденти.

БЛАГОДАРНОСТ
Тази работа е подкрепена от Министерството на образованието и науката по Националната програма за научни изследвания „Млади учени и постдокторанти - 2“.

ЛИТЕРАТУРА

Александрова, С. (2022). Изразяване на учтивост в българското речево общуване. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, с. 198.

Демирова, Р. (2018). Категорията учтивост в българската и турската езикова и културна картина за света. Автореферат за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. Русе, с. 58.

Джонова, М., Докторова, Ж., Трифонова, М., Димитрова, В., & Ичева, А. (2014). Поздравите в устната реч. – В: Българска реч. г. XX, , кн. 1. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 22 – 28.

Константинова, Д. (2013). За някои особености на речевия етикет в българския и словашкия етикет. – В: Проглас. Издание на Филологическия факултет при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий”. кн. 2, г. XXII, 118 – 128.

Маркова, М. (2019). Структурни и взаимодействени особености на закриващите епизоди в студентските чат-дискусии на френски еик. – В: Език и професионална комуникация 3. (съст. Г. Павлова). София: УИ „Св. Климент Охридски“. <https://www.researchgate.net/publication/343336566_Strukturni_i_vzaimodejstveni_osobenosti_na_zakrivasite_epizodi_v_studentskite_catdiskusii_na_frenski_ezik> (12.03.2023)

Павлова, Н. (2014). Здравей! Как си, приятелю? Речевият акт на поздрава в българския език. – В: Българска реч. г. XX, кн. 1. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 9 – 21.

Стефанова, М. (2012). Етикетната подсистема за обръщение в българския и в турския етикет. – В: Сборник Научни трудове от Националната конференция с международно участие „40 години Шуменски университет (1971 – 2011). Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски”, 79 – 85.

Brown, P., & Levinson, S. (1987). Politeness: Some Universals in Language Use. Cambridge University Press. p. 333.

Kerbrat-Orecchioni, C. (2005). Les actes de langage dans le discours. Paris: Armand Colin. p. 111.

https://www.diversityresources.com/greeting-customs-around-the-world/, 2023

https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3193988/, 2023